

Az ingovány

Irtta: MAJTÉNYI MIHALY

A barnaruhás, kámzsás barát derekán kopott kötélvég feszült, kétfelé osztva kipúposodó hasát. Gömbölyű volt ez a pocak, jeléül, hogy jól él a barát. Lábán fapapucs kopogott, azt csattogtatta türelmetlen várakozásában a kis dombháton, a pocséták és zombikok szélén. Odébb nádas és fűzfaerdő zárta el a határt, a riogva ébredező, mélységes ingoványt.

Hajnalodott. A vizek még csillagot fürdettek, s széles Mosztongaág lomha tükre olyan volt, mint a kincseszsák feneke, kirakva telisteli mélyenülő karbunkulusokkal. Szórta a hajnal a kései csillagfényt a mocsárnak, a nádasnak és a csörgedező vízereknek, kapott belőle a kanyargó folyó és az egész táj.

Vörösgémekek ácsorogtak mindenfelé a félhomályban, lábukat emelgették, úgy bámulták a kiszélesített ereken a békatutajt és vízitököt: zsákmányt kémleltek. Nádszegte rigyások között a derengő szürkületben farkástól csapott le a sok vadruca; a réti héja megkezdte kóborló vándorlását, ott krugatott a daru is a bárányfelhők magasságában.

Vizek, mocsarak, erek, szikes tavak és nádas szakadatlan láncolata, két mérföldre, tíz mérföldre: számít ugyan a távolság az ingoványban, a két folyó között, a Tiszától a Dunáig?

A kövér ferencesbarát mégis toporzékolt és szitkozódott, türelmetlenül. Iszákja ma még üres és soká jön Bingula, a víziember, hogy át-lódiítsa a futajon a szigetre és onnan a halászfalun túl, északnak. Átkozta csontját is a révésznek.

— Csomonika a hasába, annak mérgitől kékülne!

De nem jött senki, még az átokra sem a kis folyó felől. Háta mögül viszont, a tisztás irányából gyanús zaj ütötte meg fülét. A nád között, egymás hátra nőtt torzszövetek alagútján vörös pont mozgott: nádi róka surrant előre, nini. A hóhérfajzat megtorpant és égő tekintettel meredt a papzsákra. A fráter most feléje irányította átkait, övéből hirtelen fejszét ragadtott s harci állásba helyezkedett. Mert jöhet rá nádi csikasz is ezen az úton, sőt pusztázó ordas és akkor sírja közel lenne, mint az árnyéka. Harcolni kell az ingoványban, harcolni mindenért, ezt megtanulta rég a potrohos.

Megváltás volt, amikor jóval napkelte után belehasított a tájba a fűttyszó, a jel. Felszálló rucák gágogása, kócsagkelepelés, menekülő s szertegörgő apróvad hirdette: jön a futaj a folyóágon.

A rongyos, őszbecsavarodott, aprótermetű pákász úgy tapadt a vízijárműhöz, mint az ugrásrakész vad. Lapáttal irányította az ormóttan szerkezetet, a faháncsial kötözött szállfákat — egy, két csapás még és

eléri a papot. Az ment feléje, a tutaj felé, sárbagázolt sarujával, szája meg szüntelenül ontotta a szemrehányást. Hogy kilőtték a hajnal rég a város mozsarai, s ő csak most jön!

— Tudom fráter . . . arrébb állj hé, még arrébb. Na most jó. — Aztán megnyugtatva szól Bingula: várhat még a zsákod, estig majd megteelik. Csak kapaszkodj jól és ne pörölj.

S már lendítette is a tutajt vissza. Csak amikor már egyenesbe fordult az ág a járóművet, akkor fordult utasa felé.

— Rázott a hideglelés, tudod barát, hát nem jöhettek. Tapogasd ni, a suvadt derekamat. Éjszaka kínozt, de napkeltekor legkivált.

— Ó, hát vénségedre, most tört rád a lidérc?

— Még ötven éve tán, mikor törököt vertek a tájon. Ha a szél száraz kórót zörget odakint, az olyan az álmomnak, mintha turbánt görgetnének mellemre, törökfejet.

Az utasban hirtelen feltámadt a fértő.

— S nem imádkozol, mondd Bingula? Krisztus jó és megsegít.

Erre már felvonta szemöldökét a víziember. Ilyen tanácsot mintha már kapott volna sokat, eleget. Inkább orvosságot kínálna a fráter, lidérc ellen. Lassan ejtette hát a választ, sértődötten.

— Majd rálesek valamelyik hajnalon. Ő is csak tutajomon járhatná az ingoványt.

— Apage — rémüldözött a csuhás, Laurentius nevezetű egyébként, a nép csak Lőrincnek mondta. Mindig így jár ha szóbaelegyedik a víziemberekkel, kétkedő, teliszájú nép ez. Hanem az ajándékot — ami igaz, igaz — egyikük sem sajnálja a kolostortól. S feszül a papzsák, ha közülük valaki este megtér a szigetről. Merthát a jelszó: sok halért, nagy harcsáért nagy bűnbocsánat, sügérért meg cigányhalért kicsi, vagy éppen semmi. Kínálgatja is váltig a halásznép: „No még ezt a nagyobbat a szerzetnek. Finom kis rákot, ezt a gvárgyiánnak küldjük”.

Mind igaz, így igaz. De nem azért Lőrinc ő, a fértő, hogy beletördjön. Csak kapard meg a víziembert — mondják a kolostorban — kiderül arról sok minden. Még az is, hogy pogány, keresztelve sincsen.

Még is kérdezte mindjárt a révészt:

— Volt-e terajta keresztvíz, Bingula?

— Még csorgott is a fülembé, nyakamba, emlékezem.

— Csorgott rád, azt mondd, hát te porontykorodra így emlékezel?

A harcsaszáj most félrehúzódott. Megbocsátó mosollyal szemlélte Bingula a tudatlan, kövér barátot. Fialat na, füzes, nem tudja a mocsár szokásait. S ilyen küldenek lám a nép közé!

Oktató hangon mondta, szeme közben belemeredt a folyóárbá, úgy figyelte a tutaj vezérgerendáját:

— Az úgy volt, tudod, hogy odabent az ingoványban állott kunyhója atyámnak. Gyereke volt vagy hat, nyolc. Lehettem én akkor tizenkétéves, de lehettem tizennégy is. Hosszú ingujban játszadoztunk, henteregtünk egész nap: apám nem vitt ám köröszőlőre egyet sem közülünk. Mert azt mondta, addig kunyhó a ház és addig lélek a gyerek, amíg defferbe nem kerül.

A fráter felkapta fejét.

— Deffer az csak a töröknél van, Bingula tel

— Hát ő így mondta, az apám.

Evezett egy sort, de nem hagyta annyiban. Folytatta a szót.

— S a földesúrnak nincsen, azt hiszed? Ohohó! A papoknak nincsen, azt hiszed, a vármegyének? Bizony, aki defferbe kerül, akár ház, akár lélek, csak nyomorgatják örökkön. Most egy ladik harcsát a nemesúrnak. Egyet a papnak, lelkünk üdvére. Most meg: árpát, zabot, mind ide, tized fejébe. Meg piócát is.

Hangja lassan oktatóvá lett, fenyegetővé.

— Gyereket is elnyel a deffer, katonának, húsz évre. Okos ember volt az én apám, fráter!

Érthette a csuhás így is, úgy is. Nem is firtatta már a dolgot, csak kapaszkodott mert ágaskodik ám a tutaj s félő, hogy szépen belecsúszik a folyóárba.

De a víziember nem hagyta annyiban: mondta az övét. Tudjon meg mindent a barát, helyes ítéletet a defferről és miegyébbről, töröknyargatásról, jobbágyajáról s főleg az ő megköröztöléséről.

— Szörösödtem már, amikor rámakadt a bácsi gvárgyián. Nem ez, az előbbi — hun volt még ez akkor! Nagycsizmás katonákkal járta az ingoványt, úgy lelt ránk. Lármázott kegyetlenül, mert nem voltunk a defferben: adta sok kereszteletlen, pogány porontya, vízbe velük! Ő úgy értette, keresztelőre, a katona meg — cselák vagy német másként érthette, mert csak úgy behányt. Én kimáztam, kamasz létemre, de a kisebbek közül egy oda is vezett. Ezért mondom, ne kételkedj, mikor maga a gvárgyián köröztölt, két katona között!

Dehogyan kételkedett Laurentius. Csak kapaszkodott görcsösen, nehogy az ár lesodorja. Csak úgy futtában villant fel benne, nem nevelődik egypár pulyája, unokája ennek is, Bingulának keresztvíz nélkül a pocsóták szélén?

De mert erősen örvénylett a folyó, sehogy sem merte megkérdezni.

Hét patak zúdította vizét áradás idején szüntelenül a mocsarakba. Legszélről, a Dunától a Kígyós s a tavaszkor folyónyi Masztonga. Ami csak víz, eső, ár odafent a Telecskán, a sárgaföldön s még odébb, a homokon felgyülemlett, ezek ágyában zúdult a mélyföldre. A Telecska lábánál, ahol megszűnt a dombhát esése, terjengős tóvá dagadt mind a patak, mocsárrá szélesedett — ingovány lett belőle, hétmérőföldes ingoványöv a Tiszától a Dunáig.

A partosabb részen magasan a mocsarak fölött, ahol észak felé véget ért a kanyargó láp, ott igyekezett most előre a kövér barát. Hosszú az útja még maga sem tudja mennyi, de azt talán száraz lábbal teszi meg — örvendezett. Erre falu se volt, a nép valahol a domboldal sárgaföld-bevágásaiban, veremkunyhókban telepedett meg, éppen mint szomszédságában a fehérhasú, szürkehátú parti fecske. Itt raktak tésztát a szökött zsellérek is, az újonnanjötték, mígnem eléri őket a földesúr, a nemes város vagy a fiskus.

De addig — elfelhet pár esztendő is.

Folyik az emberhajsza mindentelé az ingovány szélén és távolabb is — talán az egész birodalomban. A földesúr jobbágyot keres, mun-

káskezet, ki fölőjét művelné. A földesúr, az érsek, a kincstár — mind, mind részt akar, mert ezen alapszik anyagi hatalma és jóléte, kizárólag ezen a jobbágytizeden, kilenceden. Mind robotnapot akar, úrdolgát, fuvar, segédkezet, mind a zsellért szipolyozza. S így megy az rangsorban a kolduló barátig, aki üres zsákjával szintén jelentkezik, a lelkiek nevében. Felkutatja a nádas emberét, megtalálja még a sárgaföld domboldalaiba vágott kunyhók lakóit is. „Adjatok, akiknek az isten adott”.

Hát adott. Földet ugyan nem, a föld a nemesé, a püspöké s ha gazdáflan akkor a fiskusé. Mindenkié akinek a tegnapi erőszakos jogán kutyabőrbe foglalt írása bizonyítja. S ez a kutyabőr örök időkre elrendelte, kinek jár dolmány, bíbor és kordovány — kinek meg rongy és mezílláb. Földet, azt — mondom — nem adott, hanem ütleges munkát, verítéket és kutyasovány életet. S az utóbbit vámolgatták a fáradhatatlan fráterek, könnyű szívvel, mert bár maguk is bólogatják, hogy igaztalan ez a földi rend, de hát: mit akarsz, ha már ilyen? Majd lesz jobb odaát, mert bizony mondom nektek, könnyebben megy át a teve a tű fokán, mint a gazdag a menyországba.

... Lőrinc fráter levette már régen saruját és úgy lépkedett a homokon, mintha bársonyfövényen járna. Agyát világi és hitbéli dolgok egyaránt foglalkoztatták. Most a dombok gyűrődését figyelte. Nicsak: a mocsár, nádas eltűnt s ő mintha deszkapallón lépegetne. Mennyi sok töretlen föld, a szem beletárad, csak nézni is — lába bizony leszakad, ha be akarja járni mindet. És sehol egy torony, sehol egy falu, vagy nyáj — pedig nincsen annál finomabb, mint az idej bányahús.

Hogy ezt a gondolatát elűzze, egy öreg szilfánál megpihent, elfogyasztva a sült halat, amit a faluban odaát tarisznyázott. S rozsoskenyereket melléje. Aztán — megint tovább.

Többórás gyaloglás után bukkant először emberre.

Hát ez olyan volt, kicsit olyan volt, mint a járó halál maga. Korrosképű, színében sápadt, kalapja vállára kanyarult, fűrtjei elágaztak. Kucorodva jött, gatyája a térdénél kikandikált, lábfeje elől kibújt a csizmából, nadrágjának ülepe ináig csüngött alá, lábujját egy pikkely tartotta mindössze, mentéje semmi szint sem mutatott már. Félguggon jött, két térdé messze elől kalézolt, a homok porzott körülötte — kicsit maga volt a síró inség. De jött és nyomult mégis bátran és feltartóztatlanul a fráter felé. Mocskos kezében botot forgatott, vastag faágat.

A pap valami áldást morgott feléje, az első emberre, aki hosszú járóútján eléjekerült. Amannak szeme kutatva szegeződött rá.

— Tán a város küldött hé — csattant fel a hangja.

— Már azt magam is kerülöm. Kolostor szolgája vagyok.

— Mert jönnek újabban amarról mindenfélék. Előbb a csuhás, aztán a fegyveres — s egyszerre nyakunkon a malasz.

Valami csoport nevében szólt, többek nevében, nyilvánvaló. A fráternek felvillant a szeme, most már tapadt hozzá, nem engedte. Tudta ez az ő embere, ez vezetni majd a veremkunyhók közé.

Mert oda kell eljutnia, így mondta a gvárdián.

Tegnap hirdette ki a kolostor refektoriumában, sovány böjti ebéd után az új parancsot, hogy mostantól északnak, a dombok lakói közé is

el kell vinni a bűnbocsánatot. S gyűjtögetni kell majd ott is — tette hozzá. Az áldozárok és fráterek felgyűlt tekintete úgy meredt rá, mintha csodát hirdetne szava. A pusztákon nem lakik nép, pár falu van csak a Telecskán, messze egymástól, azokban is feketecsuhás világi pap szedi a tizedet. Vagy óhítű fegyveresek be sem engedik őket falvaikba — mit akarhat hát a ferences ottan.

— Benépesülnek mind a puszták — hangzott a válasz az elámult tekintetekre — s rendünknek harcolni kell a lelkekért.

Ó, a gvárdiárt előrelátó és csodálatos, hatalmas úrnak számít a Mosztonga kanyarulataiban, minden vizek és mocsarak fölött, babonás lelkek fölött. Ha ő most hadjáratra küldi frátereit, az lehet a vármegyének kamarális kormányzásnak, sőt érseknek és császárnak is nemtetsző — de ezek messze vannak mind, nagyon messze s mire valamit nyélbeűtnék, a betelepítést például, a csuhás barát, a fráter már ott menetel minden processzio élén s minden újtelepes falu élén, s ki űzné el onnan az úr igénytelen szolgáját? S ha a plébánosnak villámokat szórva, dörgedezve kéri az egyházi tizedet „fizess paraszt, mert nem lesz bűnbocsánat és szentség és elátkozol a pokolban” — a zsellér már dacol velük. „Hiába is jöttök, ittjárt a Ferencrend és elvégzett mindent”. Igaz, tizedet sem hagyott, elrágta a plébánosok, a püspök és az érsek elől a gabonát, mint a hombárba szabadult egér vagy patkány — dehát nem mindegy az a hitnek, melyik szolgája vitte el?

S hogy mondja most már az érseki gabonaszedő, hogy mondja meg a parasztnak: dehogy mindegy, dehogy mindegy, atyámfia!

Egészen felvidultak a fráterek és áldozárok a homályos teremben, a méteres köfalak árnyékában; néhány gyertya lengette csak a fényt. Csak jöjjenek az új pusztalakók, a szökött zsellérek vagy birodalmi telepések. Akkor nyúlhat a rend hatalma felé a türelmetlen császár maga: innen az ingoványból kibőjtöljük mind a megpróbáltatást.

Ezért menetelt Lőrinc fráter is oly könnyű lábbal, könnyű szívvel az emberroncs oldalán. Az idegenből jött ember furcsa gúnyája, lázas, hebegő beszéde nem riasztotta meg — mufassa csak a rejtetukat a veremkunyhók felé, ahol félszáz család a tél elől meghúzódot a most, hogy kikel a tavasz a domboldalakon: élni és dolgozni akar.

A madárijesztőt Bubásnak hívták. Csizmáján tört sarkantyú viharos multat hirdetett: katona volt, vagy talaját veszített armális nemes; de lehet hogy csak örökölte a rongyos csizmát és mentét. Mindegy, bátorsággal hordta.

Madaras — hirdette és hajtogatta egész úton — parasztlakókat temetője az, zsellérek pokla.

Mert onnan szöktek, negyven család.

Nem volt példátlan az ilyen futás. Nagyhatárú városok szélén, hercegi és grófi uradalmak végtelen labirintusában egész határrészek népe küzdött az éhhalállal, nem törődött ezek sorsával éppen senki, csak évente egypárszor a kegyetlen sanyargatók, azok kérték tőlük számon az életet. Hosszú lajstrommal járták a zsellérkunyhókat, szerepelt a listán füstpénz, portapénz, tized, robot, úrdolga, szolgáltatás — s mindég úgy esett a számadás, hogy majd mindenét elvitték a jobbagynak. Aki

nem fizetett, azt megkínózták, deresrehúzták. Jöttek, romboltak, kegyetlenkedtek, aztán elvonultak a következő évnegyedig. A zsellér meg ott maradt mindenek híján, — utóbb már a földet sem tudta művelni. A számadás, a kegyetlen nagy számadás rémületbe, örületbe kergette a nyomorultakat. S mikor közeledett időpontja, acélos erőt öntött sok jobbágyba: csak el, el innen!

El, de hová?

Mondták, hogy a legjobb most délnek futni, a két folyó közt tovább, amíg egy nagy ingovány útjukat nem állja. Annak lábánál végtelen pusztalegelők, szűzi, töretlen föld, néptelen határ befogadja a menekültet. Foglalhat, ahol tetszik. S ha már műveli a földet, nagysokára jelentkezik valami hatalom — a kamarális igazgatóság ispánjai legtöbbször, vagy a királyi városok adóbehajtói. Nem sokat kérdezzetik, honnan jött a zsellér és házanépe, csak írást foglalnak róluk — birtokba veszik ismét a jobbágyot. Mostantól az ismét számadásköteles. De nem kell legalább apák és nagyapák elmaradt robotjáért, véres tartozásokért is vezekelni — még ekét is juttatnak a falunak, ha nevet kap.

Beszélik, hogy arra keleten plundrás svábok özönlének a pusztán át, azokat a császár kegye irányítja a falvakba, amelyekből a nép kihalt, megritkult — vagy megszökött, kivándorolt. Fegyveres óhitűek vonultak ki így a sajkás részekbe, a Tisza mellé. Ezek az óhitűek: kemény nácio, császárra kötött egyezményükre hivatkoznak, arra hogy vérüket adták a török ellen s ők bizony nem adóznak földesúrnak, S mert fegyver van náluk, a hatalom csak kerülgeti őket, egyezkedik velük.

Ezek között szüremkedett be a zsellérhad is a pusztalegelőkre. Az ingoványok népe pedig csodálkozva vagy fogcsikorgatva bámulta a Telecska dombhátságjairól az ég felé csavarodó és egyre sokasodó füstcsíkokat.

Ilyen füstcsík felé haladt Lőrinc fráter is, a töröftsarkantyújú Bubással. Azt faggatta: papjuk van-e?

Hát nincs. A csuhástól különben is félnek, mert a hercegi uradalomban sohasem állt az ő soraikban, ha jöttek a fogdmegek és harácsolók. Sohasem az ő nevükben szólt, az ő nyelvükön. Csak ha már elvonult a lakásereg, akkor volt pár szava hozzájuk, az is a túlvilágról.

Délig jártak így együtt s Bubás lelke egyre jobban megnyílt. Dél felé valami gazzal benőtt szurdékban kanyargott léptük. A dombháttat mintha hirtelen kettészelték volna, a meredek sárgaföldes fal mocsaras terület felé lejtett. S a mélyben lent gyerekek nyüzsögtek, földbeásott padokon öregek tetvéskedtek és sütkéreztek. Rikoltozás és láрма fogadta Bubást, hogy idegennel, csuhással jelent meg a lösszfal szélén és onnan kiáltozott.

Még kanyarogtak, ereszkedtek a hirtelen lejtőn utat keresve lefelé s már jött feléjük sok szálas, inas férfi: csak ing volt rajtuk és nadrágféle. Az emberekről sirt a nyomorúság, de híján annak a madárijesztő parádénak, amely Bubást takarta: egyszerűen csak rongyosak voltak, zselléri, paraszti, vigasztalan rongyossággal.

— Békesség — szóltak, de látszott, hogy készek bármikor löcsöt-husángot ragadni, ha valaki háborítaná őket. Még bennük élt a nagy akarat, amely kilendítette őket a hercegi földekről, bennük élt a szöke-

vénysors minden következménye. Kicsit szegénylegények voltak, nem bejegyzet fized- és robotköteles jobbágynép. Hisz azt sem tudták jóformán, melyik vármegye ez s ki itt a földesúr. Csak sejtették, hogy kerülgeti őket a hatalom.

Szemükben ott égett a kérdés: honnan jössz fráter. S Lőrincnek válaszolni kellett, sietve.

— Ez a társatok tudja — mutatott Bubás felé — hogy egymagamban jöttem a pusztán át. Kolostorbéli vagyok s lélek erejét hozom közétek...

Az évezredes, papos szólam alatt lehajtott fejjel álltak ott a jobbágyok. Hiszen ha harmatos tisztasággal érezhetnék a szót és nem lenne soha melléköngéje!

— „Nem vagyunk mink sem pogányok” — ilyesmit mormolt az öregebbje és ezt érthette sokféleképpen az újonnanjött.

Vehette úgy, hogy a papot azért nem üzzük ki, mert nyomorult szökevények vagyunk, de érthette úgy is: nekünk ne papolj, tudjuk mi az igazságot, ha vékony is számunkra s veszedelmesen hasonlít a bothoz: két vége van.

Közelfurakodott gyerek a pap íszákját tapogatta. „Mink amott lakunk” — mondta leplezetlen mohosággal; ennek tán az járt a fejében, hogy édesgyökeret osztogat a saruban járó ember.

— Hányan laktok ott — csapott rá a vizsgakérdés.

A maszatos gyerek saját ujjaira meredt és azokat emelgette. Szármolt nyilván, de belezavarodott.

— Sokan.

Nagyobbik, benőthajjú társa igyekezett félrelökni.

— Eredj — szólt rá — eredj a szülédhez!

— Már oda nem, az meghótt és lukbatették. Adjál gyökeret — mondta aztán elnyújtott szóval az idegennek.

Nem volt ez csak pár perc, pár pillanat talán. A férfiak földreszögezett fejjel komoran hallgattak, a fráter pedig egyszerűen túllépett rajtuk, otthagya őket, a várakozó fogatlan vének felé indult s a csoportban álló asszonyok felé.

— Temetőök van-e?

A gyerek adta szájába a szót, aki halotról beszélt. Most már tudta, hogy így kell. A halálról beszélt, hogy megremegjen a lélek.

— Ott arra — mutattak többen is a szomszédomb felé. S Lőrinc elindult, elsőnek temetőt szentelni.

Bubás a nyomában lépkedett, husáanggal kezében. Most már úgy, mintha a papot őrizné a néptől s nem népét a csuhástól. Az obszitoskatona, a hajdú, a félnemes mindig megérzi, ha jelentkezik a hatalom, a felsőbbség.

Mondták is nemsokára nemcsak papunk, lám, hajdúnk is akadt immár.

A monostoriak, az ingovány pákászai, a viziemberek — egészen ide elcsellengtek ladikjaikkal — bőrhásuaknak csúfolták a jövevényeket, talán nagy rongyosságuk, meztelenségük miatt. Bizony kivillant a

hasuk, ahogy a magas parton álldogálva, szemlélték az elvonuló csónakot.

— Adta boldogjai — hujjatottak át nekik, látva hogy ezek odafent a pusztalegélőn igába fogják egymást és huzzák a faekét, törrik a szűzi földet. Halászember sohasem érti, miért kell a földet keserves kinnál így művelni, amikor ott van ezer kincsével a mélyföld és a láp. Partosabb részén megterem a rozs, ugyszólván magától, a fűzes adja a fűzelőt, a sziget a védelmet, a biztonságot — a többit a víz ezer kincse s a mocsár. A hasukba se lát senki, mint ezeknek itt, a tizedbehajtókkal az ingovány szélén alkudoznak, ott jajonganak hogy mindenüket elvitte ismét a víz — járjon utána a beste fegyveres. Tudták, hogy nem szívesen hatol be a sok veszedelem földjére.

Ezek termését vízszont, a bőrhasúakét, ha ringóvá lesz a búza úgy hirdeti majd a koranyár, mint processzióban a zászlólobogtatás. S oda menten a kis búza, ha megjönnek az executorok a számadással: tized ennyi, robot ennyi, neked zsellér semmi.

Senki jobbágjai azonban nem sokat törődtek a monostoriak csufolódó kiáltozásával. Ujabb és újabb veremkuriyhókat fúrtak a domboldalba, oszlopokra fahánccsal ajtót szereltek, ablakot vájtak a sárgaföldbe — éltek és haltak, szaporodtak és hullottak s mind nagyobb területet túrtak fel nyomorúságos ágejükkel, melyet maguk húztak a pusztalegélőn. S irigykedtek az óhitűekre, akik odébb tőlük apró falvaikban már lóval és tehénnel szántottak. Lőrinc pap beszélt ezekről és csöpögtette beléjük a gyűlöletet, intette őket a szakadároktól — még eretnekek is letelepedtek a pusztában, mi lesz — ó jaj — a világból!

Ha már gyűlölködnek a népek, inkább egymást gyűlöljék, mint a hatalmasakat — vallotta lelke mélyén Lőrinc. Az óhitűekre még külön is haragudott, mert elűzték falvaikból: oda a bogányi kolostor kalugyerjei jártak s a kétfajta pap, a ferences és a kalugyer nem állhatta egymást. „Távozz sátán” — mondogatták ha találkoztak s irigyen méregtették egymást, egymás iszákját és kordóját, melyiknél van ugyan több papharács?

Az ember azért még mindig ritka volt a tájon, mérföldes körzetben botladozott csak itt-ott valaki, az is közel a saját rajához. Az átjárókat és gázlókat a mocsáron át délnek és nyugatnak kevesen ismerték csak, az ingovány lakói főleg, azok meg féltékenyen őrizték titkukat. Csak a mocsárláz lengett és terjedt szabadon. Ezernyi, milliónyi, szűnyog indult rohamra alkonyatkor. A jövevények ilyenkor behúzódtak vermeikbe és napkeltéig ajtót sem nyitottak többé. Hajnalban a csillagfény elültével, amikor friss szelek pásztáztak a síkságon végig, akkor meg a szűnyog menekült délnek, vissza a mocsarak közé és megkezdődött a keserves, nyomorúságos mindennap.

A Telecska hosszú falának odúiból borzasan, toprongyos meztelelenül előbujtak a pusztalakók. Egymással is acsarkodva, egymásra irigykedve. Már fogytán volt a meneküléskor magukkal hozott ocsúbúza s a kevéske hajdina és keserű gyökérliszt aligha pótolhatta. A gyerek, az aprónép papsajton rágódott egész nap a domboldalban. Aprójószágnak nyoma sem volt, lábásjóságából pár tulok hizott csak a végtelen pusztalegélőn.

Ünnepet jelentett, ha eskort vonult át a környéken és határukat is érintette e menet. Már messziről porzott a lovak patkója, elől vasaslovakosok vonultak, keresve a kanyargó utat a mocsár szélén. Középen szekérsor haladt, négylovakos nagy állami kocsik, teherrel megrakodtan. Zombornak vonultak, a Tiszáról jövet, sőt szállították és búzát, fegyvert és gabonát.

Első jöttüket riadtan szemlélték a bőrujak. Ugy hitték, hogy értük jön, a szökevényekért a sok fegyveres. Azok is, a katonák, csodálkozva szemlélték a lösszfal szélén meglapuló, kazalnyi népet.

— Tavaly még senkit sem láttam erre — morfondírozott a vasas kapitány. S a menet megtorpant pár percre.

— Mitek van hé — reccsentett a veremlakókra a strázsmester. Mert szokás volt a cserebere, amerre az eskort áthaladt a pusztán — de ezek csak üres tenyerüket mutogatták.

— Hej a keserves, naplopó kódís mindenteket — hangzott a káromkodás — miféle zsellérek vagytok, kié e föld?

Azt sem tudták, nyilvánvaló hát újonnan megtelepedett nép, hogy szökevények ezek. No hiszen, lesz itt dolga a deresnek!

A katonák vállvonogatva lógtak a nyeregben, várták a kapitány parancsát: közibükválgának-e, mert ezek valamiféle igaztalanok — tán haramiák. Az ilyenek miatt kell a sok fegyveres a kocsik mellé. Csak-hogy persze a sok gyerek köztük...

S akkor előjött egyszerre Bubás, előbujt husángjával, mutogatni és kiáltozni kezdett. Vezényszó volt-e, katonanyelv, német volt-e vagy latin: ki értette ugyan. Néhány gyerek felsírt a csoportban s a szakállas kapitány fáradtan intett kezével. Gyerünk tovább, előre.

Mind nevelték a kocsisok Bubást hangosan s a nevetés a katonákra is átragadt. Azért nyílt meg talán valamelyik iszák vagy szekér fenéke, mert amikor elhúzódott az eskort s a nép előmerészkedett, bakakenyér hevert, sok prófunt a kocsinyomokban.

... Azért riadtan érezték mindannyian, hogy rövidesen történi velük valami. Hogy aztán az eskort tett-e jelentést, vagy a gárdián tartotta illőnek számot adni a szökevényfaluról, nem tudni azt. De röviddel utána megjelentek a földes úr, a kincstár fogdmegei.

Szörös nagy kéz nehezedett a térképre. „Császári-királyi mocsár” — ez állt a mappán keresztbe, a Dunától a Tiszáig. A hegyes góbtetük fenyegetőn szurkálták a rézmetszésű térkép vászonnalját, mintha azt hirdetnék: vigyázz, kétféjű sas tollázkodik odabent a mocsárban.

Kruspér Ádám kamarai referendárius téntába mártotta a lúdtollat és elégedetten még egy karikát rajzolt a mappára az ingovány szélén. Új telep született megint, Pusztakula.

Mert a pusztakulai legelőn is megtelepedett valami szökevény népesség s a kamarai ispánnak tudni kell, hová induljon aratás után tizedért, füstpénzért, portaadóért — a robotot, úrdolgát is be kell hajtani ezekről. Már a tél óta ott lapulnak, lelkigondozásukat a Ferencrend végzi — így mondja az írás, amelyet az imént betűzgetett a referendárius.

A térkép már tele volt ilyen karikákkal, némelyiken alig pár napja száradt meg a gubacsténta. Emítt dédelgetett, birodalmi telepeselek, ott

szlovák nép, itt meg magyarok. A falvakban mindenütt óhitűek, akik fegyverrel járnak, mert katonák, és parasztok, hol ide hol oda vándorolnak, sorsuk körül állandóan fenekedik, verekszik a kincstár és a vármegye. Északon a homokpusztán szálas dalmaták, a mocsarakban makacs sokác nép, halászok és pákászok. Egyre több a karika s minden új falu határa délről, nyugatról belenyúlik az ingoványba. Jó fekete mélyföld, csak el kellene hódítani a vizektől.

A kamarai inzellér árkot akar ásni Verbásztól Kuláig legelőbb, ha abba ő beszorítja a vizet, mondja, eltűnik a nádas és a mocsár. No ugyan! Hogy fogja a kanyargó Mosztonga vizét árokbaszorítani. S a Cserna Bara hullámaít, azt hogy segíti át a mocsáron?

— Bolond világ — mormolta Kuspér Ádám — hát most már a föld arcát is átfomázzák? — Jó hatvan évet megélt már, de aminek az elmúlt esztendőkbén tanuja volt, az túltett minden csodán. Benépesülnek lassan a puszták, új jobbágyság nyüzsög az elhagyott földeken, az érseki birtokon is mindenfelé.

Volt ebben keserűség is, ebben a sóhajban: ezek miatt kell most a mocsárt halálraitélni. Be kár. Csak ki kellett üzenni a nádas szélén a monostoriaknak: három ladik nagyharcsát, vagy rákot — hozták hűségeseen. A tizednél, igaz szemethunytak az ispánok, de nem lehet másként. S most el kell veszniök ezeknek, el kell veszejteni a mocsarat, ezt a pompás vadászterületet.

Minden haragja az újonnanjött zsellérek felé fordult.

— Még a lábon szedem el a termést tőlük!

A birodalmi telepésekhez, akik a császár kedvencei, úgysem nyulhat, azok a generálishoz futnak mindjárt panaszra és irást mutogatnak: tizévi adómentesség. Fizessen hát a magától idecsődült nép, az alföldi szőkevény meg az ittmaradt óhitű. S a pákásznép is adjon mostantól minél több sápot, minél több halat, jófalatot, amíg a mocsár még él.

Így szólt a rendelkezése. Úgyis sürgetik a gabonát Bécsből: háború lesz.

Reszketeg öregbetűkkel feljegyezte az irás keltjét: 1784 március 14.

(Részlet egy készülő regényből)